

Els inicis com a pràctica: Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents *

The beginnings as a practice: Vision and challenges of Social Work from the perspective of learners

Eloi Martínez Avilés¹, Grazia Tucci Colace², Miriam García Vilaplana³ i Eva Maria Hernández Coll⁴

Resum

El present article planteja una visió actualitzada del treball social a partir de les vivències adquirides en els primers contactes professionals de les nostres pràctiques com a estudiants de treball social. Aquesta reflexió ens ha permès analitzar la situació actual de la professió i elaborar una proposta de possibles reptes que hem d'afrontar per continuar avançant en la constant millora de la nostra disciplina. La idea sorgeix el 2013, a partir d'un debat entre estudiants de la Universitat de Barcelona que van cursar les assignatures de Conceptes Bàsics del Treball Social i Treball Social Comunitari, que permeten generar un espai de reflexió compartida que té en aquest article l'expressió perdurable i compartible del saber escrit.

Paraules clau: Treball social, transformació social, drets humans, reflexió.

Per citar l'article: MARTÍNEZ AVILÉS, Eloi, TUCCI COLACE, Grazia, GARCÍA VILAPLANA, Miriam i HERNÁNDEZ COLL, Eva Maria. Els inicis com a pràctica: Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 133-142. ISSN 0212-7210.

* Article original en castellà.

¹ Treballador social, Fund. MAIN; Delegat, Treball Social sense Fronteres, Cat. Emartiav@gmail.com

² Treballadora social. Col. projecte Aps, UB. Black_gos@hotmail.com

³ Est. 4º, treball social. Col. Investigació Seg. Alimentària, UB. Miriamgvilaplana@gmail.com

⁴ Est. 4º, treball social. Pràctiques en àmbit sociosanitari. Eva.her792gmail.com

Abstract

This article presents an updated view of social work based on the experiences acquired during the first professional contacts of our internships as social work students. This reflection has allowed us to analyze the current situation of the profession and to prepare a proposal of possible challenges that we need to face in order to progress in the constant improvement of our discipline. The idea emerged in 2013 from a debate among students of Universitat de Barcelona who attended the courses 'Basic concepts of Social Work' and 'Community-based Social Work', which allow to create a space for shared reflection that has in this article the lasting and sharable expression of written knowledge.

Key words: Social work, social transformation, humans rights, reflection.

1. A manera de presentació

En aquest article pretenem reflexionar al voltant de la visió del Treball Social que defensem per al nostre futur professional, essent les vivències adquirides durant les pràctiques curriculars el punt de partida d'aquesta reflexió. Des d'una òptica d'"aprenents", hem dut a terme un procés reflexiu-participatiu que ha tractat d'unir les opinions i percepcions d'aquells i aquelles alumnes que, durant els tres últims anys, s'han prestat a participar en les discussions plantejades en el si de les assignatures "Conceptes bàsics sobre el Treball Social i Treball Social Comunitari", impartides per la professora Tomasa Báñez, i que ha donat com a resultat el present article.⁵

Cal assenyalar que el procés reflexiu a què ens hem sotmès ens ha permès situar l'estat actual de la professió i l'ideal que defensem, i hem pogut elaborar una proposta amb aquells reptes que arribem a entreveure per, així, poder aportar el nostre granet de sorra al procés de millora constant en el qual es veu immersa la nostra professió.

2. L'experiència del procés reflexiu: reptes de l'elaboració de l'article

La individualitat –aquesta manera d'intervenir a partir del nostre propi criteri, i que té com a eix central un únic punt de vista– és un mètode ràpid però ineficaç. Treballar de manera

⁵ S'ha d'assenyalar que aquesta proposta es va elaborar de forma col·lectiva en diverses reunions realitzades al llarg de 2013, en què es van sistematitzar els debats universitaris, de manera que agraïm la col·laboració als estudiants del Grau en Treball Social que s'hi van implicar en el seu moment: Núria ARBESU Abellán, Celeste Galceran Chaves, Anna Soria Piñol, Grazia Tucci Colace i Eloi Martínez Aviles

conjunta, col·laborant i compartint amb altres professionals, ens ajuda a comprendre en major mesura els nostres propis sabers, enriquint-los amb les capacitats de l'altre. Esent un grup d'"aprenents", el fet de realitzar un article on es recollís la nostra visió i la dels nostres companys en els últims tres anys, és a dir, l'essència del debat conjunt sobre la visió i els valors que defineixen les mirades del treball social i les oportunitats que es plantegen en el nostre context, ha estat un repte a gran escala que només la preparació, la coordinació i la paciència han fet possible. Per a l'elaboració, la literatura existent ha estat una base de gran utilitat, a més de les experiències de treball en equip desenvolupades a classe i durant les pràctiques, que ens han servit per poder adquirir la mecànica de col·laboració i l'essència d'equip com a individus disposats a aconseguir un mateix objectiu. No obstant això, no ha estat fàcil, ja que havíem d'encaixar, com si d'un puzle es tractés, els matisos de cadascuna de les visions, contraposant i conjugant per completar l'empresa que ens havíem imposat. Alhora, la tasca de plasmar en paper la perspectiva de la nostra professió, juntament amb els aprenentatges del grau, ha contribuït, d'una banda, a encaminar els nostres inicis en la intervenció professional i, de l'altra, a tenir l'oportunitat de dialogar més enllà de l'espai de supervisió sobre el nostre primer contacte amb el món professional. D'aquesta manera, podem afirmar que aprofitant la nostra intervenció en la realitat social veiem com la creació i la difusió dels coneixements permet continuar treballant per fer del treball social un model compromès i integrador que ens pertanyi a tots i totes.

3. De la nostra visió del treball social

*"Em preguntes per què compro arròs i flors?
Compro arròs per viure i flors
per tenir alguna cosa per la qual viure".*

Confuci

Les experiències del dia a dia professional ens ofereixen una gran riquesa per tenir una àmplia visió de la realitat social. Al mateix temps la reflexió d'aquesta pràctica ens permet observar i analitzar la manera com ens posicionem davant de l'altre. Per aquest motiu intuïm que tots els treballadors socials que estiguen llegint aquest article, possiblement tinguen en la memòria els vostres inicis: el primer centre de pràctiques, la primera entrevista, el primer diagnòstic, és a dir, les diferents experiències viscudes al llarg de la vostra carrera professional, les quals han contribuït a ampliar els vostres coneixements teòrics i pràctics alhora que han ajudat a donar forma al significat del treball social, aquell que guia el quefer diari i que conforma l'imaginari social de la nostra professió.

Aquest imaginari professional no deixa de ser el reflex de la nostra identitat col·lectiva. La construcció ve donada en funció dels valors que projectem a l'exterior i que guia el nostre interior.

Sens dubte, no hauria estat possible l'evolució de la nostra disciplina, sense la dedicació i els esforços d'aquells i aquelles professionals que van lluitar –i segueixen lluitant– per la transformació social, aportant el seu granet de sorra a la causa.

Aquest imaginari professional al qual ens referim no deixa de ser el reflex de la nostra identitat col·lectiva. La construcció ve donada en funció dels valors que sentim els fonaments d'allò que projectem a l'exterior i que guia el nostre interior. Si analitzem la història de la nostra professió, veiem com des dels seus orígens fins a l'estat actual es mantenen intactes els ideals de justícia i igualtat. No obstant això, les formes en què s'han anat construint els dispositius d'actuació que tenen com a fi portar-los a la pràctica han anat variant, d'acord amb els processos històrics en què s'inscriuen les nostres societats i, per tant, la nostra professió, que l'han portat a entendre-la i a atendre-la de formes molt diferents, passant de la caritat a l'assistència social asèptica (MONTAÑO, 2004), i d'aquesta al treball social més compromès amb l'espectre polític, que en última instància determina les bases socials generadores d'oportunitats i desigualtats.

Partint d'aquesta premissa, pren sentit la idea que les conseqüències socials, polítiques i econòmiques, derivades de la gran crisi, han determinat les respostes tècniques dels treballadors socials, conformant un nou escenari social. Veiem, per tant, com el context social i la pràctica de la professió evolucionen paral·lelament, essent el treball social un reflex ineludible de la realitat adjacent i immediata, i iniciant-se un procés de repolització de la intervenció i de la visió de la nostra professió.

En aquest marc, fem nostra la categorització epistèmica de Payne (2006) situant la nostra mirada en la perspectiva transformadora, de tal manera que concebem una praxi professional lligada a la ideologia, que requereix un compromís personal i professional, idea que contrasta amb la situació actual en què *"no [sembla] importa [r] massa la planificació política; [Més aviat sembla que] importa l'instrumental, y la gestió dels recursos [la qual] ha absorbit el quefer professional"* (ZAMANILLO I MARTÍN, 2011, p.102), tornant a les intervencions asèptiques en el tema polític (MONTAÑO, 2004).

Aquesta situació de sobresaturació en la praxi professional a la qual al·ludeixen Zamanillo i Martín (2011) i que nosaltres subscriuim des de les nostres experiències pràctiques, no és fruit de la casualitat. El seu origen està en la reproducció d'aquelles regles i hegemonia ideològica de les quals es fonamenta en els valors propis del neoliberalisme implantat aquests últims anys, de manera que s'ha arribat a constituir com una mena de pensament únic difós a través de la globalització i les eines de difusió del sistema (MORÍN, 2012), que ha generat una idea del lliure mercat com opció preferent per desenvolupar l'enriquiment personal i familiar, i ha contribuït així a

construir una falsa idea de benestar i felicitat basada en el consumisme, el qual té el seu inevitable reflex en la intervenció professional.

Davant d'aquesta realitat, gens falaguera, es perceben certs corrents de pensament crític, tal com planteja De Sousa Santos (2006), que han donat lloc al naixement de moviments populars i d'alternatives al sistema hegemònic, experiències de les que beu la concepció de Treball social que defensem en aquest article. És a dir, creiem que podem dubtar del que sabem, ja que això és el que ens permet treballar sobre les nostres pròpies contradiccions i, per tant, obrir-nos com a persones i evolucionar com a professionals. Aquesta postura la considerem útil per a la professió, ja que afavoreix el situar-nos davant "l'altre" amb obertura i sense cap tipus de relació de poder prèviament establerta. Un bon exercici del treball social, al nostre parer, hauria d'estar lluny de l'esterilitat ideològica, per la qual cosa defensem que en el nou escenari social és imprescindible l'existència del professional amb capacitat de rebel·lia i acció, tal com va defensar Pablo Freire amb la pedagogia problematitzadora i tants d'altres com José Luis Sampedro o Stephen Hassel, referents de la nova societat global que s'obre camí. D'aquesta manera, creiem que es poden i s'han d'impulsar propostes de millora a tots els nivells, incloent-hi els professionals, la ciutadania i els poders polítics. En aquest sentit, entenem que el treball social, com a professió antagònica a la visió asèptica de la realitat política i social que ens envolta, requereix del posicionament dels seus professionals, i es fa necessari prendre partit i decantar-se per una postura èticopolítica que, al nostre judici, ha d'estar compromesa amb els drets humans i la transformació social.

4. Els reptes que ha d'afrontar la professió davant la situació actual

Davant d'aquesta realitat en la qual es percep un treball social encara allunyat de l'ideal que defensem, podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que gran part del treball de visibilització de les situacions de precarietat i marginació que es donen en les capes més desfavorides de la nostra comunitat, és resultat de l'acció d'aquells professionals que estan al costat de les persones afectades, i són ells els encarregats de traslladar el sofriment i les mancances a les administracions competents, utilitzant en l'atenció realitzada l'escolta i l'empatia, i sentint-se ciutadans actius i compromesos amb el context social, actuant i denunciant, a la recerca de la justícia social. Al cap i a la fi, què és el treball social sinó una professió creada per i per a les persones?

En aquesta línia, percebem certes pràctiques que ja estan situades en el lloc al qual volem arribar; altres ho intenten i

algunes, per al nostre pesar, no ho aconsegueixen, bé sigui per la sobresaturació, l'escassetat de recursos, o la inexistència d'una reflexió profunda que porti al replantejament creatiu de les mateixes.

Per promoure que els que ja hi són hi continuïn estant i, sobretot, que els que falten hi puguin arribar, és imprescindible delimitar els reptes als que ens hem d'enfrontar, ja que els canvis mai estan exempts d'enfrontaments. Des de la nostra experiència, vam arribar a visualitzar tres dimensions que plantegen diferents reptes.

4.1. Reptes que afecten al pla polític de la professió

Entenem que un treball social coherent amb la nostra visió ha de tenir un compromís polític que es tradueixi en la implicació personal i professional dels treballadors socials i de les institucions que els representen, com a col·lectiu, en aquelles iniciatives que defensin els drets humans, principis fonamentals del treball social. En aquest sentit, les accions de denúncia, reivindicació i foment dels drets humans, s'entreveuen com un dels eixos fonamentals des dels quals el treball social pot i ha de situar la seva implicació política per contribuir al compliment dels drets i a la transformació d'aquelles situacions de vulneració contràries a la justícia social.

En la mateixa línia, el treball social ha de treballar al costat d'altres actors socials que promouen una democràcia que tingui un sentit transformador, igualitari i participatiu, essent per tant de vital importància que hi hagi professionals que aspirin i arribin a llocs de representació política o de moviments de base que tinguin potencialitat per incidir en la realitat social. Amb això no defensem pas una fagocitació dels moviments ciutadans per part de les administracions per a les quals treballen els professionals del social. Més aviat parlem d'un exercici crític i compromès d'aquests professionals que tenen en el suport, l'assessorament i la promoció el seu camp més fèrtil i útil per promoure el desenvolupament i el manteniment d'aquestes administracions, en favor d'una lluita dialèctica que contribueixi a establir nous significants en el si de la societat que repercuteixin en les transformacions necessàries per millorar el benestar dels més desfavorits.

4.2. Reptes que afecten el pla teòric-metodològic

D'altra banda, ens trobem amb la vessant teòrico-metodològica a la qual s'ha d'enfrontar la visió transformadora que defensem.

En primer lloc, és imprescindible que els professionals arribin a comprendre com la nova societat de la postmodernitat ha deixat de ser un constructe sòlid i ferm per convertir-se en un oceà voluble en el qual ja no hi ha la seguretat ni la certesa

(BAUMAN, 2002). Com explica el sociòleg, aquesta nova societat ha generat transformacions socials que han provocat l'aparició de noves demandes professionals i nous espais de treball, ha modificat i redefinit els objectius, les funcions i els criteris d'intervenció professional, plantejant nous escenaris per al treball social (GUERRA, 2000) que requereixen de l'atreviment per repensar, experimentar i modificar tant als professionals com a la seva pràctica professional. Per aquest motiu, com a professionals no hem de deixar d'estudiar i actualitzar-nos, coneixent en tot moment la societat que ens envolta per poder realitzar una intervenció que no se n'allunyi, i es fa imprescindible que des de les institucions competents i les agrupacions professionals es faciliti aquesta formació per a tots els professionals, sense barreres que puguin provocar cap distinció.

En segon lloc, no s'ha de perdre la capacitat de reflexió de la pràctica, i es fa necessari repensar i qüestionar constantment la nostra mirada, mantenir una visió viva, dinàmica i constructiva de la professió i la realitat social a la qual dirigim la nostra intervenció, sabent que tant l'una com l'altra estan en constant canvi, motiu pel qual defensem la investigació com a part de la intervenció professional. Només democratitzant aquesta pràctica i apropant-la als centres de treball, es poden generar projectes amb suficient validesa ecològica (CORBETTA, 2007) que provoquin repercussions pràctiques immediates en la vida d'aquells amb els qui treballem.

En tercer lloc, no s'ha de perdre el costum d'escriure. És imprescindible pensar, però també plasmar el que s'ha pensat. Només així es poden elaborar productes socialitzables que permetin a altres professionals construir noves formes d'actuar en els seus respectius contextos de treball, sense necessitat d'haver viscut determinades experiències (NAVARRO, 2008), ja que només escrivint posem en ordre els nostres pensaments i només llegint podem compartir el que altres ja van veure o van fer abans ni tant sols d'haver-ho arribat a imaginar.

No podem oblidar, en aquest punt, la situació actual de divulgació científica que regeix a la nostra professió i a altres del nostre entorn, una situació que ens porta a assistir a pràctiques divulgatives que posen una gran obstinació en la pompositat dels espais d'intercanvi i en l'acumulació bibliogràfica, i minimitza els tempos de reflexió compartida necessaris perquè investigadors, professionals i, també, estudiants, puguin compartir, debatre i, en definitiva, construir per a la contínua millora de la professió.

En aquest sentit creiem que cal replantejar determinades dinàmiques que es donen en alguns congressos, en els quals la implicació limita en excés el debat a favor de la sobre-saturació de ponències. També reivindicuem l'existència de publicacions i editorials compromeses i independents que permetin l'expressió dels professionals, de les seves vivències i experiències, i afavoreixin al compartir col·lectiu que ens fa créixer a tots. Final-

ment no podem oblidar l'àmbit estudiantil, ja que els estudiants d'avui seran els professionals del demà, de manera que reivindicuem que des de les universitats es possibiliti i s'incentivi la creació d'intercanvis, seminaris i congressos en els quals els estudiants tinguin un paper protagonista que ajudi a empoderar, conscienciar, i generar xarxes, per formar professionals crítics i compromesos no només amb la praxi, sinó també amb la investigació i la divulgació científica de la nostra professió.

4.3. Reptes que afecten el pla pràctic-relacional

Per la seva banda, en el pla pràctic apareixen dos reptes fonamentals: la necessitat de realitzar una pràctica del treball individual i familiar amb qualitat i amb calidesa, d'acord amb les pràctiques que desenvolupen molts professionals (NAVARRO, 2008) i la de realitzar intervencions col·lectives que contribueixin a crear consciència i a crear vincles entre les persones i els diferents col·lectius socials.

Com hem reiterat al llarg de l'article, els canvis a què ens enfrontem xoquen amb algunes pràctiques professionals massa inclinades a la gestió, que provoquen que en ocasions no es tinguin presents idees o projectes de suport i acompanyament, molt vàlids per a ser utilitzats com a pilars fonamentals de l'atenció, i recuperen, tal com defensa Navarro (2012), la importància de la relació, donant rellevància al valor del treball social pel que fa a la professió que permet un espai de comprensió, idea que, a causa de les urgències del context, es pot veure amenaçada.

De la mateixa manera que el mestre de la faula va mostrar al seu jove aprenent que amb arròs n'hi ha prou per viure però no per sentir-se viu, nosaltres hem d'aprendre que només defensant i valoritzant el poder d'allò "relacional" com a motor de canvi personal podem canviar el col·lectiu i l'estructural, tenint sempre present que la nostra mirada busca transformar i no pal·liar.

Queda, per tant, clara la importància que conferim al vincle, característica primordial de la professió, l'establiment del qual es pot i s'ha de realitzar a través de la creativitat, ja que és molt important "construir solucions", confeccionar estratègies i maneres d'intervenir noves i aptes. De la mateixa manera, cal assajar i experimentar nous mètodes i sistemes. Tot plegat lluny de protocols i circuits rígids, ja que traçar camins marcats previament pot acabar limitant la nostra capacitat d'explorar noves vies i les potencialitats que estan encara per descobrir.

Per tant reivindicuem la figura del treballador social com una figura amb autonomia i potencialitat creativa que produeix petits canvis individuals i col·lectius, figura que han de reivindicar els professionals però també els "aprenents", manifestant la importància de teixir vincles entre dos col·lectius que es poden retroalimentar i que, en el fons, són un de sol.

Només defensant i valoritzant el poder d'allò "relacional" com a motor de canvi personal podem canviar el col·lectiu i l'estructural, tenint sempre present que la nostra mirada busca transformar i no pal·liar.

5. Rebel·lar-se per retrobar-se

La nostra 'rebel·lia', entesa com un acte de transgressió, comença plantejant una professió en la qual el treballador social és un agent de canvi que, mitjançant la relació amb l'altre, promogui transformacions reals en les persones i en les seves comunitats i que desperti consciències. L'època actual és pròspera per a aquesta empresa, ja que en la situació que vivim se'ns priva de recursos, se'ns obren noves finestres d'oportunitat, i podem dedicar més esforços a repensar la professió, donant valor a la praxi desenvolupada des d'un treball social compromès ètica i políticament amb els drets humans i amb la transformació social que es requereix per a la seva completa i real implantació a les societats contemporànies.

D'aquesta manera, la necessitat de construir una pràctica professional innovadora i transformadora ens porta a visualitzar i a donar opció a les noves tendències d'emprenedoria i innovació social, conformant una potencialitat per generar una ruptura de les barreres de la creativitat que permeti la implantació d'idees pràctiques i alternatives que solucionin situacions o problemàtiques provocades per un sistema desigual i exclouent, i recuperi en part l'esperit dels 80. Entenem que aquestes petites iniciatives contra-hegemòniques que tracten de repensar la pràctica professional, poden aportar innovació a la professió i generar canvis socials positius. Amb això no parlem d'experiències allunyades dels centres de treball ni inserides en una mena d'imaginari radical i utòpic sense traducció possible a la pràctica. Parlem d'un treball social de proximitat, en el que l'eix principal sigui la creació d'una relació de confiança, a través de l'empatia i la comprensió, que permeti l'obertura de les persones que atensem, perquè s'empoderin a través del seu propi discurs, realitzin un insight i arribin a un canvi motivat de forma personal que millori la seva situació, amb la mirada transformadora, atenta i conscient, que s'ha de posicionar, després de cadascuna de les accions que duem a terme, en la direcció cap a la qual volem orientar la nostra professió: la d'un treball social transformador que lluita pels drets humans com a principis universals, la d'un treball social que busqui, en última instància, revelar-se i retrobar-se amb si mateix per seguir al costat dels que pateixen, amb més eines per afrontar els problemes que planteja una societat que transita cap al desconegut, amb més compromís si és possible. En definitiva, amb més treball social.

Se'ns obren noves finestres d'oportunitat, i podem dedicar més esforços a repensar la professió, donant valor a la praxi desenvolupada des d'un treball social compromès ètica i políticament amb els drets humans i amb la transformació social

Bibliografia

- BAUMAN, Zygmunt. *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2003. ISBN: 9789505575138.
- CORBETTA, Piergiorgio. *Metodología y técnicas de investigación social*. Madrid: McGraw-Hill Interamericana de España S. L., 2007. ISBN: 8448137914.
- DE SOUSA SANTOS, Boaventura. *Renovar la teoría crítica y reinventar la emancipación social*. Buenos Aires: CLACSO, 2006. ISBN: 987118577.
- GUERRA, Yolanda. *La crisis contemporánea y los impactos en la instrumentalidad del trabajo social*. En Molina, M (coordinadora). San José: Asociación Latinoamericana de Escuelas de Trabajo Social. 2014.
- MONTAÑO, Carlos., GUERRA, Yolanda, y BORGIANNI, Elisabete. *Servicio social crítico: hacia la construcción del nuevo proyecto ético-político profesional*. Sao Paulo: CORTEZ Editora, 2003. ISBN: 9788524909788.
- MORIN, Edgar. *¿Hacia dónde va el mundo?*. Barcelona: Paidós, 2012. ISBN: 9788449324833.
- NAVARRO, Silvia. *De cómo Robinson Crusoe (re)descubrió a viernes: reflexiones sobre la perspectiva relacional de la intervención social hoy*. En R, Castillo y R, Sostegno (presidencia). Bilbao: Seminari la perspectiva relacional de intervención. Observatori del tercer sector de Bizkaia. Noviembre 2011.
- PAYNE, Malcolm. *Teorías contemporáneas del trabajo social*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, 1995. ISBN: 9788449313363.

Documents en línia

- ZAMANILLO, Teresa, y MARTÍN, Peral. La responsabilidad política del trabajo social. *Trabajo social Global: Revista de Investigaciones en Intervención Social*. Vol. 2, nº 3. Pag 97-115. 2011 [2016]. [Http://revistaseug.ugr.es/index.php/tsg/article/view/921/1059](http://revistaseug.ugr.es/index.php/tsg/article/view/921/1059).

